

5.9.8 (10.02.20) ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ, ПРИКЛАДНАЯ И СРАВНИТЕЛЬНО-СОПОСТАВИТЕЛЬНАЯ ЛИНГВИСТИКА
5.9.8 ЗАБОНШИНОСИИ НАЗАРИЯВӢ, АМАЛӢ ВА МУҚОИСАВӢ- ҚИЁСӢ
5.9.8 THEORETICAL, APPLIED AND COMPARATIVE LINGUISTICS

УДК: 81

DOI 10.24412/2413-2004-2023-1-103-110

НАҚШИ КАЛИМАСОЗӢ ВА МАЪНИОФАРИИ ПЕШВАНДӢОИ ФЕЪЛСОЗИ ТОЧИКӢ ВА МУОДИЛИ АНГЛИСИИ ОНӢО

Набиҷонова Зебохон Абдуғафуровна, муаллими калони кафедраи фонетика ва лексикологияи забони англисии факултети забонҳои хориҷии МДТ “Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б.Ғафуров” (Хучанд, Тоҷикистон)

СЛОВО- И СМЫСЛООБРАЗУЮЩАЯ РОЛЬ ТАДЖИКСКИХ ГЛАГОЛОБРАЗУЮЩИХ ПРЕФИКСОВ И ИХ ЭКВИВАЛЕНТЫ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Набидҷанова Зебохон Абдуғафуровна, старший преподаватель кафедры фонетики и лексикологии английского языка факультета иностранных языков ГОУ “Худжандский государственный университет имени академика Б.Гафурова” (Худжанд, Таджикистан)

WORD AND MEANING-FORMING ROLE OF TAJIK VERB-BUILDING PREFIXES AND THEIR ENGLISH EQUIVALENTS

Nabijonova Zebokhon Abdugafurovna, senior lecturer of the department of English phonetics and lexicology of the faculty of foreign languages under SEI “Khujand State University named after academician B.Gafurov” (Khujand, Tajikistan)
E-MAIL: zebosecretary@list.ru

Нақши пешвандҳои феълсози забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ баррасӣ шудааст. Дар заминаи маводи лугатномаҳои П. Ҷамшедов ва Т. Розӣ, инчунин А. Мамадназаров хусусиятҳои ташаққули феълҳои сохтаи забонҳои тоҷикию англисӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Дар мисоли пешванди тоҷикии боз- ва англисии ge- мавридҳои васлгардии ҳар ду унсури калимасозро ба калимаҳои нишон додааст, доираи маъноии чунин феълҳои сохта ошкор карда шудааст. Ҳисоби омори теъдоди феълҳои якмаъно ва сермаъноӣ дар фарҳангҳои П. Ҷамшедов ва Т. Розӣ, инчунин А.Мамадназаров зикр гардида, таъкид шудааст, ки феълҳои сохта дар забонҳои тоҷикию англисӣ аз як то нӯҳ маъноро ифода мекунад. Хулоса шудааст, ки имкони васлгардии чунин пешвандҳои дар забони англисӣ дар қиёс бо тоҷикӣ фарохтар буда, онҳо на танҳо ба феълҳо, балки ба исмҳо низ ҳамроҳ мешаванд ва калимаҳои нави ифодакунандаи амалу ҳолат сохтаанд.

Калидвожаҳо: забони тоҷикӣ, забони англисӣ, фарҳангномаҳо, пешвандҳо, калимасозӣ, феъл, исм, доираи маъноӣ калима, якмаъноӣ феъл, сермаъноӣ феъл, ҳисоби омори

Обсуждается роль глаголообразующих префиксов в таджикском и английском языках. По материалам словарей П. Джамшедова и Т. Рази, а также А. Мамадназарова рассмотрены особенности образования производных глаголов в таджикском и английском языках. На примере таджикского префикса боз- и английского ge- показаны случаи соединения обоих словообразовательных элементов со словами, выявлен диапазон значений таких производных глаголов. Изложен статистический подсчет однозначных и многозначных глаголов в словарях П.Джамшедова и Т.Рази, а также А.Мамадназарова, подчеркивается, что производные глаголы в таджикском и английском языках

выражают от одного до девяти значений. Сделан вывод, что возможности соединения таких префиксов в английском языке шире по сравнению с таджикским языком и они присоединяются не только к глаголам, но и к существительным, создавая новые слова, выражающие действия и ситуации.

Ключевые слова: таджикский язык, английский язык, лексика, префиксы, словообразование, глагол, существительное, значение слов, однозначные глаголы, многозначные глаголы, статистический подсчет

The article discusses the role of verb-building prefixes in Tajik and English. Based on the materials of the dictionaries of P. Jamshedov and T. Razi, as well as A. Mamadnazarov, the features of the formation of derivative verbs in both languages are considered. On the example of Tajik prefix боз- and English re- the cases of combining both word-building elements with words are shown, the range of meanings of such derivatives verbs that have a limited and extensive possibility is revealed and the derivative verbs in Tajik and English express from one to nine meanings. It is concluded that the possibilities of connecting such prefixes in English are wider compared to Tajik, and they are attached not only to verbs, but also to nouns, deriving new words which express actions and situations.

Key words: Tajik language, English language, vocabulary, prefixes, word formation, verb, noun, meaning, monosemantic words, polysemantic words, statistical calculation

Маълум аст, ки калимасозӣ дар қатори дигар усулҳои бойгардии таркиби луғавии забон дар ташаккули унсурҳои луғавии гуногунсохтор нақши калон дошта, маҳз бо ёрии он мафҳумҳои ҳаётан муҳим ифода мешаванд. Чунин хусусиятро метавон дар доираи калимаҳои марбут ба феъл низ мушоҳида намуд.

Дар забони тоҷикӣ аз қадимулайём миқдори феълҳои сода кам ҳастанд. Ҳанӯз солҳои шастуми асри гузашта муҳаққиқони эроншинос В. С. Расторгуева ва А. А. Каримова қайд карда буданд, ки теъдоди ин гуна феълҳо дар забони тоҷикӣ аз сесад адад зиёд нест [8, 15]. Табиист, ки бо чунин шумори ночизи ин гурӯҳи калимаҳо тамоми мафҳумҳои марбут ба амалу ҳолатро ифода кардан душвор аст. Барои рафъи чунин эҳтиёҷи забон соҳибони он аз унсурҳои дигари луғавии гуногунсохтор, мисли феълҳои сохта ва таркибии номиву феълӣ истифода намуданд. Ин гуна ҳолатро дар забони англисӣ низ мушоҳида намудан мумкин аст, яъне дар ҳар ду забони муқоисашаванда дар қатори феълҳои сода як силсила феълҳои сохтаву таркибӣ дучор меоянд.

Дар байни чунин феълҳои мухталифшакл навъи сохтаи онҳо бо хусусиятҳои калимасозӣ ва маъноифодакунияшон аз дигар хелҳои ин гурӯҳи калимаҳо фарқ карда меистанд.

Агар пешвандҳои феълсози ҳар ду забон бо якдигар қиёс карда шаванд, маълум хоҳад гардид, ки онҳо ҳам аз ҷиҳати нақши калимасозӣ, ҳам аз рӯйи ба феълҳо ато кардани маъноҳои нав аз ҳамдигар тафовутдоранд. Маълум аст, ки дар ин вазифа дар забони тоҷикӣ пешвандҳои *андар-* \ *дар-*, *бар-* ва гунаҳои дигари он, яъне *вар-боз-* ва мувозиҳои он *во-*, *фуруд-* инчунин мувозиҳои дигари он, монанди *фаро-*, *фур-*, *фурӯ-* хизмат мекунанд.

Дар забони англисӣ ин вазифаро пешвандҳои *be-*, *de-*, *dis-*, *fore-*, *mis-*, *over-*, *pre-*, *under-*, *re-*, *en-* иҷро менамоянд.

Пешванди *андар-/дар-* ба феъли сода ҳамроҳ шуда, маънои «равон шудан ба дарун, дар ҳолате будан»-ро мефаҳмонад, унсуре феълсози *бар-* маънои «ба боло, бар рӯй ва сатҳ ҳаракат доштан»-ро ифода менамояд, *боз-* ҳамчун қувватдиҳандаи маъноӣ феъл ва пайдокунандаи тобиши нави маъноӣ ба қор меравад, *во-* маъноӣ «ҳаракат ба сӯи предмет

ва тобишҳои дигари маъноӣ»-ро баён мекунад, *фуруд*- ва мувозиҳои дигари он, монанди *фаро*- , *фур*-, *фурӯ*-маъноӣ «ба поён равона шудан»-ро дорад [2, 305- 306; 8, 18-19].

Лозим ба ёдоварист, ки ҳамаи пешвандҳои номбурда аз лиҳози ба пешванд гузаштан ё нагузаштанашон ягона нестанд. Масалан, пешванди охир то ҳол ба андозае маъноӣ луғавӣ худро нигоҳ доштааст. Аз ин ҷиҳат дар грамматикаи академӣ бамаврид қайд шудааст, ки «маъноӣ мустақили калимаҳои *фурӯ*, *фуруд*, *фаро* хеле суфт шуда бошад ҳам, онҳо ҳанӯз пурра ба гурӯҳи префиксҳои калимасоз нагузаштаанд. Бинобар ин бо феъл омадани онҳо зоҳиран ҳамчун феъли таркибии номӣ воқеъ мегардад» [1, 229].

Дар забони англисӣ пешванди *be*- маъноҳои «давродавр, назди, аз ҳар самт, ба ҳама самт», «махрум будан аз чизе», «тахвил», «нерумандгардонӣ, комилӣ, зиёдии амал», «ба тарзи дар асоси калима ишорашудаи иҷроӣ амал», «пӯшонидан, ихота кардан, пурра намудан, оро додани объект» [4, 183-184], *de*- маъноҳои «чизеро аз касе маҳрум кардан ё чудо намудан», «амали баръаксӣ дар шакли тасдиқии феъл ифодаёфта», «костан», *dis*-маъноӣ инкорӣ, *fore*- «ба сӯйи чизе равона шудани амал», *mis*- ба калима маъноӣ «инкор, ғалат, иштибоҳ ва нодурустӣ», *over*- маъноӣ «аз ҳад зиёд, баландтарин, фавқул-», *pre*-маъноӣ «то, пеш аз, қабл аз, пешакӣ» аст, *under*- маъноӣ «дар зерӣ, дар таҳти чизе»-ро медиҳад [6, 223, 247, 341, 524, 577, 628, 876].

Дар муқоиса бо забонҳои дигари аврупоӣ, ки пешвандҳо иҷрокунандаи вазифаҳои муайяни грамматикӣанд, пешвандҳои феълсозии забони англисӣ муосир бештар хусусияти луғавиро доро буда, вазифаи асосии онҳо калимасозист [4, 160].

Дар забони тоҷикӣ низ баъзе аз пешвандҳои феълсозии баробари тағйир додани маъноӣ луғавӣ калима, бавҷудорандаи тобишҳои грамматикӣ мебошанд [1, 227].

Аз байни пешвандҳои сохтаи феълҳои сохта дар забони англисӣ нӯҳ адади онҳо *be*-, *de*-, *dis*-, *-mis*, *over*-, *re*-, *-un*, *under*, *up*-ҳамчун унсурҳои калимасоз ба таври равшан инъикоскунандаи қонуниятҳо ва хусусиятҳои луғавӣ-маъноӣ калимасозии пешвандии забони англисӣ муосир ба шумор мераванд.

Пешвандҳои ҳар ду забони қиёсшаванда аз ҷиҳати имкони феълсозии худ низ якранг нестанд. Вобаста ба нақши феълсозии ҷунин пешвандҳо ин нуктаро ишора намудан бамаврид аст, ки дар осори таҳқиқии ба калимасозии феъл бахшидашуда хусусияти вожаҳои онҳо зикр шуда бошад ҳам, аммо доир ба имкони феълсозияшон ишорае ба мушоҳида намерасад. Ҳатто дар грамматикаи академӣ низ бо эзоҳи мухтасар танҳо оид ба вижагии феълсозии ҷунин пешвандҳо ба таври мухтасар иктифо кардаанд [1, 228].

Ҳисоби теъдоди феълҳои сохташуда бо ёрии пешвандҳои номбурдаи ҳар ду забони қиёсшаванда дар ду фарҳанг, ки аввалӣ тарҷумавӣ ва дувумӣ тафсирий («Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ») мебошад, нишон медиҳад, ки қисме аз пешвандҳои зикргардидаи тоҷикӣ ва англисӣ дар калимасозӣ хеле фаъол мебошанд, вале ҳиссаи дигарашон дар ин вазифа нақши назаррас надоранд. Масалан, пешванди *андар*- ва шакли баъдии он, яъне *дар*- дар ташаккули 53 адад, *бар*- барои бунёди 67 адад, *фуруд*- ва шаклҳои дигари он мисли *фаро*-, *фур*-, *фурӯ*- дар пайдогари 26 адад феълҳои сохта ҳиссагузори кардаанд.

Албатта, аз ҷунин миқдори феълҳо гурӯҳе дар давраи ҳозираи инкишофи забони тоҷикӣ ҳамчун лексикаи фаъол ба қор рафта, қисме унсурҳои луғавӣ кӯҳнашуда ба шумор мераванд. Ҷунончи, аз 53 адад феъли бо ёрии пешванди *андар*- \ *дар*- бунёдгардида 9 ададашон фаъол, аммо 44 ададашон ғайрифавқол ҳастанд. Ҳамин гуна хусусият дар байни феълҳои бо ёрии пешванди *бар*- ташаккулёфта (18 адад фаъол, 49 адад ғайрифавқол), *фуруд*- ва шаклҳои дигари он (14 адад фаъол, 12 адад ғайрифавқол) ва монанди инҳо дида мешавад.

Дар байни феълҳои сохтаи забони англисӣ низ ҳолати шабеҳ мушоҳида мешавад. Таҳлили ин гуна унсурҳои луғавии дар «Фарҳанги англисӣ-тоҷикӣ бо роҳнамои вожагони тоҷикӣ»-и профессор П. Ҷамшедов ва забоншинос Т. Розӣ (Шарипов) дарҷгардида [15] нишон дод, ки аз миёни нуҳ пешванди зикрфтои феълсоз нақши пешвандҳои *de-*, *dis-*, *over-* дар ташаккули ин гурӯҳи унсурҳои луғавӣ зиёд буда, пешванди аввал дар зуҳури 92 адад, дуум 65 адад ва охири 51 адад феъл ҳисса гузоштаанд.

Пешвандҳои дигар мисли *be-* (39 адад), *mis-* (31 адад), *pre-* (24 адад), *fore-* (15 адад), *under-* (13 адад) дар чунин вазифа назар ба гурӯҳи боло камтар нақш доранд.

Феълҳои сохтаи бо ёрии пешвандҳои зикршуда бунёдфто аз лиҳози доираи маъноӣ низ ҳамгун нестанд: баъзеяшон танҳо дар ифодаи як маъноӣ мушаххас ба кор рафтаанд, қисми дигар ду ё зиёда маъноро ифода намудаанд. Ҳаҷми мақола имкон намедихад, ки доир ба ҳамаи феълҳои бо ёрии пешвандҳои ишорагардида ташаккулфто андешаронӣ карда шавад. Аз ин рӯ, лозим донистем, ки чунин хусусияти ин гурӯҳи унсурҳои луғавӣ дар мисоли феълҳои тавассути пешванди тоҷикии *боз-* ва муодили англисии он, яъне *re-* бунёдгардида баррасӣ карда шавад.

Пешвандҳои зикрфтои ҳар ду забон таърихи тӯлонӣ дошта, аз қадимулайём ҳамчун унсурҳои фаъоли калимасоз дар ташаккули як силсила унсурҳои луғавии амалу ҳолатро ифодакунанда ба кор мераванд.

Пешванди *боз-* (<форсии миёнаи ашқонӣ *apāč*, форсии миёнаи сосонӣ **abāz*< эронии қадим *apāča*-9, 145) ифодакунандаи самт ва равиши амал ба қафо, инчунин такрори он ва ё таъхир ё ист мебошад [10, 156]. Дар чунин вазифаҳо ба коррафтани пешванди мазкур, ки сарчашмаи он зарфи эронии бостон аст [10, 156], ҳанӯз дар забони порсии миёна мушоҳида мешавад [9, 81]. Маънои зарфии пешванди номбурдари хангоми ҳамнишиниаш ба феълҳо ба таври равшан эҳсос намудан мумкин аст.

Пешванди *re-*, ки сарчашмааш ба забони лотинӣ мерасад, ба забони англисӣ аз забони фаронсавӣ дар оғози асри XIII ворид гардидааст ва то соли 1500-ум дар қорбасти будааст. Аммо *re-* танҳо аз асри XV– аз замоне ки дар забони англисӣ феълҳои ҷуфти ҳамрешаи пешванди *re-* дошта ё бидуни он мавҷуда пайдо шуданд (мисли *to dress* «пӯшидан, пӯшондан» [15, 164] - *to redress* «1. барқарор \ бартараф кардан; 2. товон додан» [6, 669], *to form* «1. тартиб додан; 2. ба вучуд омадан» [15, 223]– *to reform* «ислоҳот кардан»), хусусияти калимасозӣ касб намуд [15, 507]. Бояд гуфт, ки дар оғоз пешванди *re-* танҳо ба асосҳои романикӣ васл мегардид, вале аз қарни XVI сар карда, бо ёрии он аз асосҳои аслии англисӣ (монанди *to greet* «салом додан, таъзим кардан; истикбол кардан; бархӯрд кардан; ба машом расидан» [15, 252]– *to regret* «пушаймон шудан, афсӯс хӯрдан») низ ташаккули феълҳо оғоз шуд [6, 508]. Қисми бештари калимаҳои сохта бо ёрии пешванди *re-* дар садаи XVII мушоҳида мешавад [4, 179].

Дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» бо пешванди *боз-* 30 адад феълҳои сохта қайд гардидааст, ки аз байни онҳо 10 ададашон ҳамчун унсурҳои луғавии фаъол дар давраи ҳозираи инкишофи забони тоҷикӣ ба кор мераванд (мисли *бозгаиштан*, *боздодан*, *боздоштан*, *бозистодан*, *бознамудан*, *бозомадан*...- 14, ҷ.1, 217-221), аммо қорбурди 20 адади онҳо (монанди *бозгусастан*, *бозкӯшидан*, *боздонистан*, *бозпайвастан*, *бозпарвардан*...- 14, ҷ.1, 217-221) бо вучуди дар забони осори гузаштагон истифодаи васеъ доштан ҳоло маҳдуд шудааст.

Аз байни 10 адад феълҳои сохтаи фаъол бо пешванди *боз-* 8 ададаш ба як маъноӣ мушаххас (амсоли *бозгирифтан*, *бозгуфтан*, *бозомадан*...- 14, ҷ.1, 217-221) ва 2 ададаш ба ду маъно (чун *бозмондан* ба маъноҳои: 1. ақиб мондан, қафо мондан; 2. аз қор мондан,

таваккуф намудан, истодан; *бозпурсидан* ба маъноҳои: 1. пурсидан, тафтиш кардан; 2. аҳволпурсӣ кардан [14, ҷ.1, 219, 221] мавриди истифода қарор доранд.

Маҳз ҳамин хусусияти калимасозии пешванди *боз*-ро дар назар дошта, муҳаққиқон В.С. Расторгуева ва А. А. Каримова таъкид намуда буданд, ки *боз*- метавонад: 1. тақрори амалро фаҳмонад; 2. ба ҳаракати баръакс, қафо ишора кунад; 3. таваккуф, истро ифода намояд [8, 17].

Ҳамин тавр, аз миёни 20 адад феъли сохтаи тавассути пешванди *боз*- ташаккулёфта 15 ададаш фақат дар ифодаи як маъноӣ мушаххас (мисли *бозкашидан*, *бозкӯшидан*, *бозхондан*, *бозҷустан*, *бозрастан*... [14, ҷ.1, 219, 221]) ва 5 ададаш дар баёни ду маъно ба қор рафтааст. Ба қатори чунин феълҳои сермаъно метавон унсурҳои луғавиро чун *бозгузоштан* (1. раҳо кардан, даст кашидан аз қоре ё чизе; 2. вогузоштан [14, ҷ.1, 217], *боздонистан* (1. фарқ гузоштан ё ташхис додани чизҳо; 2. Шинохтан [14, ҷ.1, 218], *бозмондан* (1. ақиб мондан, қафо мондан; 2. аз қор мондан, таваккуф намудан, истодан [14, ҷ.1, 219], *бозхаридан* (1. дубора ва аз нав харидани чизе, ки қаблан фурӯхта ё бахшида шуда ё қасе зӯран соҳибӣ кардааст; 2. харидани озод кардани асир ё ғулом [14, ҷ.1, 221], *бозпурсидан* (1. пурсидан, тафтиш кардан. 2. аҳволпурсӣ кардан [14, ҷ.1, 221] мансуб донист.

Вобаста ба сермаъноии чунин феълҳо ин нуктаро ёдовар шудан бамаврид аст, ки истифодаи унсурҳои луғавии сермаъно аз ҷониби адиб имкон медиҳад, ки ӯ аз қорфармоии калимаҳои иқтибосӣ қанораҷӯӣ намояд ва ба ин восита забонро тоза нигоҳ дорад. Ҳамин хусусияти ин навъи воҳидҳои луғавиро дар назар дошта, профессор Ҳ. Мачидов навишта буд, ки «дар ташаккули сермаъноии луғавӣ, ки аз ҳодисаҳои басо ҳассоси забон ба шумор меравад, мақоми усулҳои мухталифи тавлиди он ниҳоят қалон аст. Шиносоии ҳамачониба бо ин усулҳо ба ҳар соҳибзабон имконият медиҳад, ки бидуни мурочиат ба калимаҳои забонҳои бегона аз ғановати маъноии забони модарии худ ба пуррагӣ истифода барад» [7, 61].

Пешванди *боз*- дар қадимулайём дар шакли *во*- низ ба қор рафтааст. Баъзе муҳаққиқон дар бораи *во*- мулоҳизаронӣ карда овардаанд, ки «*во*- аз ҷиҳати пайдоиш, эҳтимол, мувозии пешванди *боз*- аст, аммо дар давраи ҳозира аз шакли аслияш ҷиддан фарқ мекунад: *вохӯрдан*, *вобастан*, *водоштан*. Аз ҷанд далели зикршуда аён аст, ки гунаи *во*-назар ба *боз*- аз сарчашмаи худ-зарфи *бозхеле* дур рафтааст» [8, 17].

Дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» бо пешванди *во*- 57 адад феъли сохта қайд шудааст [14, ҷ. 1, 278-288]. Аз чунин миқдори феъл дар забони адабии тоҷикӣ ҳамагӣ 9 ададаш ба қор рафта (мисли *вобастан*, *водоштан*, *вохӯрдан*... [14, ҷ.1, 278-286]), бокӣ 48 ададаш монанди *вокафидан* «кафидан, пора шудан, шикаста шудан» [14, ҷ.1, 280], *волаמידан* «лам кардан, дароз кардан, кашидан» [14, ҷ.1, 282], *вохидан* «пахта задан, ҳаллоҷӣ кардан» [14, ҷ.1, 286], *вочидан* «ҷидан, ҷамъ кардан, ғун кардан» [14, ҷ.1, 287] дар давраи ҳозираи инкишофи забони тоҷикӣ аз истифода мондаанд. Аз байни 9 адади унсурҳои луғавии феъл 4 ададаш дар ифодаи як маъноӣ (*ворастан*, *вошудан*... [14, ҷ.1, 278, 286]) ва 3 адад мисли *водоштан* (1. водор кардан, маҷбур кардан; 2. боздоштан, нигоҳ доштан), *вохӯрдан* (1. дучор шудан, дучор омадан; рӯ ба рӯ шудани ду қас ба таври ногаҳонӣ; мулоқот кардан; ҳамдигарро دیدан. 2. маҷ. мусобиқа кардан; 3. дида шудан, ба назар расидан; пайдо шудан)...-) дар баёни ду-се маъно ба қор рафтаанд [14, ҷ.1, 279, 286].

Инчунин таҳлил нишон медиҳад, ки аз миёни 48 адад феъли сохтаи ғайрифеълӣ бо пешванди *во*- ташаккулёфта 41 адад фақат дар ифодаи як маъноӣ истифода шуда (монанди *воафтодан*, *вогардидан*, *воёфтан*... [14, ҷ.1, 278, 279]), бокӣ 7 адад монанди *вобӯсидан* (1. бӯса кардан; 2. маҷ. рӯзгардон шудан, бекор шудан; бӯсидаву қанор гузоштан [14, ҷ.1, 278], *восӯхтан* (1. тамоми сӯхтан, сӯхта тамоми шудан; сӯзондан, сӯхта тамоми кардан; 2. рӯ гардонидан, безор

шудан (*азмаъишуқа*) [14, ч.1, 284], *воҳилидан* \ *воҳиштан* (1.вогузоштан, вогузор кардан, тарк кардан. 2. раҳо кардан, сар додан [14, ч.1, 287] дар баёни ду маъно омадаанд.

Агарчи вазифаи муодили англисии пешванди *боз-*, яъне *re-* дар ҳолатҳои муайян бо он монандӣ дорад, вале аз ҷиҳати имкони калимасозӣ ва зикри хаттияш аз *боз-* дорои тафовутҳои назаррас мебошад. Яке аз фарқҳои ҷиддияш ин аст, ки он на танҳо аз феълҳои сода ҳамин гуна унсурҳои луғавии сохта ба вучуд меорад, балки аз ҳиссаҳои дигари нутқ, мисли исм низ феълҳои нав месозад.

Пешванди *re-* барои сохтани феълҳои нав дар ду маврид ба кор меравад: Якум, амали бо ёрии феъл ифодашаванда бесифат, бад ва бонуксон иҷро мегардад. Дар чунин маврид пешванди *re-* ба феъл бо мақсади тағйирдиҳӣ ё беҳтарсозии ин гуна амал илова карда мешавад: *to re-elect* «такроран интиҳоб шудан» [6, 670], *to re-educate* «аз нав тарбия намудан», *to re-play* «дубора бозӣ кардан, дубора гузаштан» [15, 511]. Дуюм, агар амали бо феъл ифодашаванда бо ягон сабаб иҷро нагардад ё дар ҳолати пешина қарор дошта бошад, он гоҳ бо ёрии пешванди *re-* маънои натиҷа ё ҳолати пешинааш барқарор карда мешавад: *to recapture* «гашта гирифтан» [6, 665] (мук. *to capture* «мусодира кардан; асир намудан»), *to reinstate* «1. баргардондан 2. барқарор кардан (саломатӣ)» [6, 674] (мук. *to instate* «мартабаи касеро бардоштан»), *to reimburse* «баргардонидан (-и маблағ)» [6, 673].

Бо пешванди *re-* феълҳои нав мавҷуданд, ки дар асл исм буда, бо усули конверсия ба феъл гузаштаанд ва аз онҳо бо ёрии *re-* унсурҳои луғавии нав ташаккул ёфтаанд [4, с. 179]. Дар чунин мавридҳо пешванди *re-* маънои «таъмин кардан ё такроран таъдил додан ба ҷизе»-ро дорад, ки дар асоси ишора шудааст: *to rehouse* «ба хонаҳои нав кӯчонидан» [15, 508], *to resole* «1. тасмим гирифтан; 2. ҳал кардан; 3. таҳлил кардан, ҷудо намудан; 4. *туб.* баргараф кардан, беҳбуд бахшидан» [6, 684], *to restock* «захираро пурра намудан» [6, 685].

Ба чунин маъно пешванди *re-* дар аксар ҳолат бо феълҳои пасвандҳои *-ate*, *-ize* дошта низ васл мегардад: *to rehabilitate* «1. сафед кардан; 2. ҳуқуқи шахсро барқарор кардан; 3. *тех.* тармим кардан» [6, 673], *to reincarnate* «1. аспро истоёндан; 2. маҷ. ҳидоят кардан, идора кардан» [6, 674], *to recognize* «шинохтан; эътироф намудан; *комп.* бозшиносӣ кардан» [15, 505].

Чун қоида, пешванди *re-* маънои «такроран ба ҳолати аввала гаштан»-ро дар мавриди васл шуданаш ба асосҳои латинӣ ифода мекунад: *to recline* «такя кардан» [15, 505], *to retrace* «1. бозгаштан, тай кардан; 2. омӯхтан; 3. аз ёд гузарондан» [6, 687], *to recall* «ёдовар шудан, ба ёд овардан; бекор кардан, бозхондан; ҷеғ зада гирифтан» [15, 505].

Ин гуна феълҳо дар забони англисӣ метавонанд ҳам чун феълҳои гузаранда, ҳам ба сифати феълҳои монда истифода шаванд. Сабаби чунин ҳолат ин аст, ки онҳо ханӯз дар забонҳои романӣ чунин хусусият доштанд. Феълҳои зерин далели чунин андеша шуда метавонанд: *to recur* «баргаштан, тақрор шудан» [6, 506], *to redouble* «1. дучандон кардан \ шудан; 2. мунъакис кардан \ шудан; 3. дорои пажвок кардан \ шудан» [6, 669], *to reflect* «инъикос кардан \ шудан; фикр кардан; касеро доғдор кардан» [15, 507].

Дар забони англисии муосир дар аксар ҳолат бо ёрии пешванди *re-* аз асосҳои аллақай бо ин пешванд вучуддошта феълҳои сохта мешаванд, ки маънои «ичрои тақрорӣ амал»-ро надоранд. Одатан, чунин унсурҳои луғавӣ феълҳои иқтибосӣ ҳастанд ё онҳое мебошанд, ки дар забони англисии қадим мавҷуд буданд. Барои аз воҳидҳои луғавии нав фарқ кардани ин гуна феълҳо пешванди *re-* аз асоси феъл бо дефис ҷудо карда мешавад [4, 180-182]: *to recount* «нақл намудан» [6, 667] ва *to re-count* «такроран ҳисоб кардан» [6, 667], *to recover* «1. дубора ба даст овардан; 2. сихат шудан; 3. ҷуброн кардан; 4. хук. талаб кардани ҷуброни ҷиз ё зарар; 5. аз қаҳр худдорӣ

кардан; б.эхё кардан» [6, 667-668] ва *to re-cover* «такроран пӯшонидан» [6, 668], *to recreate* «1. дам гирифтан; 2. таҷдиди қувва кардан» [6, 668] ва *to re- create* «аз нав офаридан» [6, 668].

Мисли пешванди тоҷикии *боз-* ва мувозии он *во-* пешванди англисии *re-* низ ба феъл ё исм ҳамроҳ гардида, калимаҳои нави сохтаи мансуб ба феълро ба вучуд овардааст, ки баъзеяшон дар ифодаи як маъно ва бархе дар баёни якчанд маъно ба қор рафтаанд. Ҳисоби омории теъдоди феълҳои якмаъно ва сермаъноӣ дар фарҳанномаҳои профессор П.Чамшедов ва забоншинос Т. Розӣ, инчунин профессор А. Мамадназаров дарҷгардида нишон дод, ки бештари чунин унсурҳои луғавӣ ба як маъно (89 адад мисли *reappear* «аз сари нав пайдо шудан» - 15, 505; 6, 664; *rekindle* «дубора даргирондан» - 6, 674; *reta* «таъхир кардан, ба таъхир андохтан» - 6, 686), ду маъно (63 адад чун: 1. *reduplicate* 1) дучанд кардан; 2) нусхабардорӣ кардан – 6, 669) ва се маъно (40 адад монандӣ: *reflect* 1) инъикос кардан; 2) *мач.* нишон додан; 3) андешидан, фикр кардан [15, 507; 6, 670] ба қор рафта, ба маъноҳои дигар камтар (4-маъноӣ- сездар адад, 5-маъноӣ- шаш адад, 6-маъноӣ- як адад, 7-маъноӣ- се адад, 8-маъноӣ- ду адад, 9-маъноӣ- як адад) истифода шудаанд, ки чун мушт - намунаи хирвор феълҳои зеринро ба сифати далел метавон овард: **reckon** 1. шумурдан, ҳисоб кардан; 2. тахмин кардан; 3. ба ҳисоб овардан (қасеро); 4. фикр кардан [15, 505, 6, 666]; **regard** 1. нигоҳ кардан; 2. ба шумор овардан; 3. вобаста будан; 4. тавачҷуҳ кардан; 5. мавриди мулоҳиза қарор додан [6, 672]; **recover** 1. дубора ба даст овардан; 2. сихат шудан; 3. чуброн кардан; 4. ҳук. чуброни зарареро талаб кардан; 5. қаҳри худро фуру нишонидан; 6. обод кардан (-и замин) [6, 668]; **return** 1. баргаштан; 2. баргардонидан; 3. ҷавоб посух додан; 4. ҳукм додан; 5. гузориши расмӣ додан; 6. интиҳоб кардан; 7. фоида овардан [15, 514; 6, 687-688]; **remove** 1. бардоштан, тақон додан (аз ҷои худ); 2. рафъ кардан; 3. аз ҷо бардоштан, баланд кардан; 4. интиқол додан; 5. кӯчидан; 6. қандан; 7. қашидан (-и пӯшок); 8. аз қор \ вазифа озод кардан [15, 510; 6, 677-678]; **render** 1. додан, пардохт кардан; 2. тақдир кардан (кӯмак); 3. гардондан, сохтан; 4. анҷом додан (-и нақш); 5. таслим кардан, сарфи назар кардан, воғузур кардан; 6. тарҷума кардан; 7. андова кардан; 8. бозгардонидан; 9. тасвир кардан [6, 678].

Аз таҳлил ва қиёси феълҳои сохтаи пешванддор чунин ҳулоса бармеояд, ки дар ҳар ду забон нақши ин гурӯҳи унсурҳои феълсоз дар ташаккули калимаҳои амалу ҳолатро ифодакунанда назаррас буда, ба туфайли онҳо таркиби луғавии ҳар ду забони муқоисашаванда бой шудааст.

Баррасии ин масъала нишон дод, ки дар забонҳои тоҷикиву англисӣ феълҳои сохта аз ҷиҳати доираи маъноӣ ягона набуда, аз як то нух маъноро ифода мекардаанд.

Аз муқоиса равшан шуд, ки имкони васлгардии чунин пешвандҳо дар забони англисӣ дар қиёс бо тоҷикӣ фарохтар буда, онҳо на танҳо ба феълҳо, балки ба исмҳо низ ҳамроҳ гардида, калимаҳои нави ифодакунандаи амалу ҳолат сохтаанд.

ПАЙНАВИШТ:

1. Грамматикаи забони адабии ҳозираи тоҷик. Ҷилди 1. Фонетика ва морфология / Муҳаррири масъул Ш. Рустамов, Ғ. Ҷураев. – Душанбе: Дониш, 1985. - 355 с.
2. Забони адабии ҳозираи тоҷик. Қисми 1. Лексикология, фонетика, морфология. Китоби дарсӣ барои факултетҳои филологияи мактабҳои олии. – Душанбе: Маориф, 1982. - 462 с.
3. Иомдин Б.Л. Многозначные слова в контексте и вне контекста // Вопросы языкознания. - Москва: Наука, 2014. - № 4. – С. 87-103.
4. Карацук П.М. Словообразование английского языка. – Москва: Высшая школа, 1977. - 302 с.
5. Касеми М. Глагольная лексика в памятниках раннего периода новоперсидского (таджикского) языка: автореф. дисс. канд. филол. наук. - Душанбе, 2000. - 25 с.

6. Мамадназаров А. Фарҳанги англисӣ – тоҷикӣ. Наири такмилишудаи сеюм. – Душанбе: Эр-граф, 2011.- 1015 с.
7. Маҷидов Х. Забони адабии муосири тоҷик. Ҷилди 1. Лугатишиносӣ. – Душанбе: Деваштӣч, 2007. -254 с.
8. Расторгуева В.С., Каримова А.А. Система таджикского глагола. - Москва: Наука, 1964. -288 с.
9. Расторгуева В. С., Молчанова Е. К. Среднеперсидский язык // Основы иранского языкознания. Среднеиранские языки. -Москва: Наука, 1981. –С. 6-145.
10. Саймиддинов Д. Вожашиносии забони форсии миёна. - Душанбе, 2001. - 310 с.
11. Саиди Б.Ф. Глагольная лексика в «Тарих Бейхаки»: автореф. дисс. канд. филол. наук. -Душанбе, 2009. -23 с.
12. Сиёев Б. Очерк оид ба таърихи феъли забони адабии тоҷик. - Душанбе, 1968. -164 с.
13. Усмонов Р. А.Глагольная лексика в «Маснави маънави» Джалолуддина Руми: автореф. дисс. канд. филол. наук. - Худжанд, 2003. -24 с.
14. Фарҳанги тафсири забони тоҷикӣ. Ҷилдҳои 1-2. Душанбе, 2008. Ҷ.1-951с. Ҷ.2-949 с.
15. Ҷамшедов П., Розӣ Р. (Шарипов). Фарҳанги англисӣ-тоҷикӣ бо роҳнамои вожагони тоҷикӣ. Чопи аввал. –Душанбе: Паиванд, 2005. - 681 с.

REFERENCES:

1. Grammar of the modern Tajik literary language. Volume 1. Phonetics and morphology\Responsible editor Sh. Rustamov, G. Juraev. Dushanbe: Donish, 1985. -355 p.
2. Tajik modern literary language. Part 1. Lexicology, phonetics, morphology. Textbook for philology faculties of higher education. - Dushanbe: Donish, 1982.- 462 p.
3. Iomdin B.L. Polysemantic words in context and out of context \ Issues of linguistics. - Moscow: Nauka, 2014, No. 4. -P. 87-103.
4. Karashchuk P.M. Word formation of English language. – Moscow: Higher School. 1977.- 302p.
5. Kasemi M. Verbal vocabulary in the works of the early period of the New Persian (Tajik) language. Abstract from dissertation. - Dushanbe, 2000. -25 p.
6. Mammadnazarov A. English-Tajik dictionary. The 3rd revised edition. - Dushanbe: Graf, 2011.- 1015 p.
7. Majidov Kh. Tajik modern literary language. Volume 1. Dictionary. - Dushanbe: Devashtich, 2007. -254 p.
8. Rastorgueva V.S., Karimova A.A. Tajik verb system. - Moscow: Nauka, 1964. -288p.
9. Rastorguyeva V.S., Molchanova E.K. Middle Persian language // Fundamentals of Iranian Linguistics. Middle Iranian languages. -Moscow: Nauka, 1981. -P. 6-145.
10. Saymiddinov D. Vocabulary of Middle Persian language. Dushanbe, 2001. -310 p.
11. Saidi B.F. Verbal lexicon in "Tarikh Beykhaki". Abstract from dissertation. -Dushanbe, 2009. -23p.
12. Siyoev B. Essay on the current history of the Tajik literary language. - Dushanbe, 1968. -164 p.
13. Usmonov R. A. Verbal vocabulary in "Masnaviya manavi" of Jaloluddin Rumi. Abstract from dissertation. -Khujand, 2003. -24p.
14. Explanatory dictionary of the Tajik language. Volumes 1-2. Dushanbe, 2008. V.1-951p. V. 2-949 p.
15. Jamshedov P., Rozi R. (Sharipov). English-Tajik dictionary with examples. First edition. Dushanbe: Paivand, 2005. - 681 p.